

Valtataistelu kirkossa 2000-luvulla

Vammalan seurakunnan tapaus

LIISA LAMPELA

JOHDANTO

Virkakysymykseen liittyvät erimielisyydet ovat nostaneet esille Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa¹ kysymyksen, keiden ehdoilla kirkossa toimitaan. Meillä kansankirkko on perinteisesti ymmärretty kristinuskon kansalliseksi muodoksi ja sellaisena sitä on haluttu vaalia. Sen mukaan kirkon pitäisi olla avoin kaikille, sekä niille, joiden siteet kirkkoon ovat ohuet, että niille, joilla on vahvat siteet kirkon sisäisiin herätysliikkeisiin ja sen myötä kirkkoon.² Viime aikoina keskustelua on käyty siitä, kuuluuko kirkko vain aktiiviselle uskovaisten ydinjoukolla vai koko kansalle.³

Kirkon näkökulmasta sen tärkeintä pääomaa ovat sen jäsenet, joita ilman kirkkoa ei ole olemassa. Mutta millaiset jäsenet ovat kirkolle tärkeitä? Onko kirkon sisällä erityinen Kristuksen kirkko, jonka evankelioinnin kohteena ovat kirkon muut jäsenet? Kuuluuko kirkossa kaikkien jäsenten ääni? Kysymys on ennen kaikkea vallasta: ketkä kirkkoa hallitsevat ja johtavat sekä keiden näkemysten mukaan kirkossa toimitaan.

Kirkkoa koskevat keskustelunaiheet konkretisoituvat ja koetaan ankarimmin ruohonjuuritasolla, seurakunnissa.⁴ Siksi tarkastelen tässä artikkelissani kansankirkkokeskustelua tai paremminkin -taistelua yhden seurakunnan, Lounais-Pirkanmaalla sijaitse-

vassa Vammalan (1.1.2009 alkaen Sastamalan) seurakunnan näkökulmasta. Olen asunut Vammalassa kolme ja puoli vuotta ja toiminut seurakunnassa sekä työntekijänä että luottamustehtävissä. Sain läheltä seurata taistelua, joka on saanut lähes kohtuuttomat mittasuhteet. Vammala on tullut mediassa tunnetuksi seurakuntana, jossa vain riidellään.

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää Vammalan tapausta esimerkkinä käyttäen, millaista taistelua kirkossa on 2000-luvulla käyty siitä, ketkä kirkossa saavat toimia ja keiden ehdoilla kirkossa toimitaan. Näkökulmani tutkimusongelmaan on sosiologinen ja tarkastelen kirkkoa Bourdieun valteorian mukaisesti sosiaalisena kenttänä ja voimasuhteiden tilana, jolla käydään taistelua vallasta ja johtajuudesta. Tarkastelen tutkimusongelmaa seurakunnan johdon näkökulmasta.

-
- 1 Tästä eteenpäin kirkko tarkoittaa Suomen evankelis-luterilaista kirkkoa.
  - 2 Huotari 1995, 147–148.
  - 3 Asiasta on käyty v. 2009 alkupuoliskolla keskustelua esim. *Kotimaan* verkkosivuilla. Ks. esim. Kuula 2009; Helander 2007; Kopperi 2007.
  - 4 Kansankirkon ja herätysliikkeiden välistä jännitettä seurakuntatasolla on tutkittu mm. Norjassa. Ks. Hegstad 1996.

Tutkimustani varten olen näkökulmastani joh-
tuen haastatellut seurakunnan ylintä virkamies- ja
luottamushenkilöjohtoa, koska he ovat vastuussa
seurakunnan päätöksistä ja valinnoista. Haastateltu-
ja ovat eläkkeellä oleva kirkkoherra, tutkimusajan-
jakson loppupuolella eläkkeelle siirtynyt kirkkoher-
ra, kirkkoherran virkavapauksien aikainen sijainen,
kirkkovaltuuston puheenjohtaja ja kirkkoneuvos-
ton varapuheenjohtaja. Lisäksi olen haastatellut
seurakunnan kanslistejä, joilla on virkansa vuoksi
näköalapaikka seurakunnan elämään. Haastatte-
luihin viitattessani käytän joko virkanimikettä tai
anonymiteetin suojaamiseksi myös koodeja H1–
H7.⁵ Kirjallinen aineisto koostuu kirkkovaltuuston
ja kirkkoneuvoston pöytäkirjoista sekä seurakunnan
tilastoista. Aineiston olen kerännyt vuoden 2008
lopussa. Vuodelta 2009 aineistooni kuuluu Sasta-
malan seurakunnan kappalaisen kirjoitus *Kotimaa-*
lehdessä.

Tutkimukseni aluksi esittelen tässä tutkimuk-
sessa käyttämiäni Bourdieun valtateorian termejä.
Seuraavaksi hahmotan, millaisia toimijoita ken-
tällä esiintyy. Tämän jälkeen analysoin tilannetta
ja taistelua kentällä vuosina 1986–2008. Lopuksi
tarkastelen, millaisia vaikutuksia taistelulla on ollut
seurakunnan toimintaan ja millaisten tulevaisuuden
haasteiden edessä seurakunta ja koko kirkko ovat.
Pohdinnassa kokoan tutkimukseni tulokset.

KYSYMYS ON DOKSASTA

Bourdieun termejä käyttäen kirkkotaistelussa on ky-
symys doksasta, ortodoksiasta ja heterodoksiasta.⁶
Doksa on kentällä hallitsevassa asemassa olevien
näkökulma ja sen määrittämä toimintatapa. Kentällä
käydään taistelua siitä, kenen hallussa doksa on.
Tässä tutkimuksessa tarkoitan doksalla Raamatun
oikeaa tulkintaa ja oikeaa tapaa olla kristitty. Kir-
kolla ja herätysliikkeillä on erilainen käsitys siitä,
mitä doksaan kuuluu. Kirkon doksaan kuuluu sen
jäsenten valitseman ylimmän johdon eli kirkollisko-
kouksen vuonna 1986 päättämä Raamatun tulkinta,
jonka mukaan kirkko avasi pappisviran naisille, mu-
kaan luettuna päätökseen liitetyn ponnin.⁷ Ponnin
tulkintaan liittyi epäselvyyksiä ja tästä syystä syn-

tyi kiistoja ja ongelmia.⁸ Toimintatavan määrittely
ei ollut riittävän selkeä ja päätöksen epäiltiin
aiheuttavan aluksi ongelmia. Toisaalta kirkossa us-
kottiin ajan hoitavan ongelman ja nuorten pappien
ajattelevan asioista toisin.⁹ Ongelmien välttämiseksi
Suomen kirkon Pappisliitto laati niin sanotut ajo-
ohjeet, joiden mukaan tulisi toimia.¹⁰

Herätysliikkeisiin kuuluvien naispappeuden
torjuijen näkemys doksasta on Raamatun tulkinta,
joka ei hyväksy naisten pappetta ja sen mukaista
tapaa olla kristitty. He ovatkin haastaneet kirkon
doksan ja pyrkineet kyseenalaistamaan ja kumoaa-
maan sen vetoamalla ponnin tulkintaan. Torjuijen
näkökulmasta tällainen toiminta on ortodoksiaa,
mutta kirkon näkökulmasta heterodoksiaa, joka on
nostanut doksan esiin. Kirkon doksan puolustajat
pyrkivät puolestaan kaikin tavoin vahvistamaan
omaa näkemystään doksasta harjoittaen silloin ort-
odoksiaa. Kenellä on valta määrätä doksasta eli
keiden näkemyksen mukaan kirkossa toimitaan?

KENTTÄ JA SEN TOIMIJAT

Sosiologisen tutkimusperinteen mukaisesti tarkaste-
luni kohteena ei ole yksilöiden toiminta kirkon ken-
tässä, vaan kentällä käytävä taistelu. Tavoitteenani
on ymmärtää tuota taistelua. Ymmärryksen lisäämi-
seksi toimijoiden toiminta kentällä ja se, miksi he
toimivat siten kuin toimivat, vaativat selittämistä.¹¹
Bourdieun mukaan kentällä tapahtuvaa toimintaa
voi verrata peliin, jota kukaan ei ole suunnitellut, ja
joka on paljon muuttuvaisempi ja monimutkaisempi
kuin kukaan koskaan voisi keksiä. Peli tempaa pe-
laajat mukaansa ja he voivat otella toisiaan vastaan
joskus julmastikin, mutta vain siinä määrin kuin he
itse uskovat peliin.¹²

Kirkkotaistelussa kentän toimijat taistelevat siis
doksasta, oikeasta Raamatun tulkinnasta, jonka mu-
kaan kentällä toimitaan. Tässä taistelussa toimijoita
ovat piispat ja seurakuntien johtajat sekä naisten
pappeuden hyväksyvät papit. Heidän haastajiaan
ovat naispappeuden torjuijen, eli vanhauskoisten¹³
johtajat ja papit. Tarkastelen Vammalan tapauksen
kautta, millaisia muotoja kirkon kentällä käytävä
taistelu voi saada ja millaisia panoksia ja valtti-

kortteja siinä käytetään. Taistelun luonne paljastaa, kuinka paljon toimijat itse uskovat taistelun olevan taistelemisen arvoista.¹⁴

HABITUS

Termillä habitus Bourdieu kuvaa toimijoiden tapaa olla olemassa ja toimia kentällä. Habitus-käsite auttaa ymmärtämään kirkon kentän tapahtumia. Myös kirkon kentän toimijat ovat pitkällisen ja monipuolisen sosiaalistamis- ja ehdollistamisprosessin kautta sisäistäneet omat subjektiiviset mahdollisuutensa niin, että heidän habituksensa vastaa kirkollisen kentän vaatimuksia.¹⁵ Samalla kuitenkin heidän habituksensa antaa kirkon kentälle sen merkityksien maailman. Esimerkiksi evankeliseen liikkeeseen kuuluvilla on habitus, joka on mukautunut SLEY:n ja evankelisuuden kenttään ja joka toisaalta antaa evankelisuuden kentälle sen merkityksien maailman.¹⁶

Habituksessa yhdistyvät menneet kokemukset, nykyinen tilanne ja suoriutuminen uusissa, odottamattomissa tilanteissa. Se on käytännön tajua siitä, miten tietyssä tilanteessa tulee toimia.¹⁷ Ymmärtääksemme esimerkiksi kirkkoherra A:n toimintaa tietyssä historiallisessa tilanteessa meidän on tunnettava, minkälainen kirkollinen asema hänellä on. Lisäksi meidän on tiedettävä, miten hän siihen pääsi ja mistä yhteiskunnallisen ja uskonnollisen tilan pisteestä hän lähti liikkeelle. Se tie, jota henkilö asemaansa tulee, on kirjoitettu hänen habitukseensa.¹⁸

Habitus sanelee kentän toimijoiden suuntautumisen tulevaisuuteen sellaisten käytännöllisten odotusten kautta, jotka saavat heidät tekemään ja sanomaan, mitä ”täytyy” tehdä ja sanoa tässä ja nyt. Habituksen ansiosta ihminen on niin kotonaan omalla kentällään, että hän on sokea siellä ilmeneville merkityksille ja intresseille. Ihmiset osallistuvat kentän peliin siksi, että uskovat doksan olevan pelin arvoinen ja käyvät taistelua vallasta määrätä doksaa. Taistelu syntyy siksi, että osapuolilla on eri käsitykset doksasta.¹⁹

KENTÄN HAHMOTUS

Vammalan alueella vaikuttavat herätysliikkeet

Vahvimmin Vammalan alueella vaikuttaa evankelisuus ja sen järjestäytynyt muoto Suomen Luterilaisen Evankeliumiyhdistys eli SLEY.²⁰ Yhdistys pe-

- 5 Koodien järjestys ei ole sama kuin edellä oleva luettelo haastateltavista.
- 6 Ks. doksasta, heterodoksiasta ja ortodoksiasta Bourdieu 1998, 112; Bourdieu & Wacquant 1995, 125.
- 7 Kirkolliskokous hyväksyi samalla myös seuraavan pönten: ”Myös niillä kirkon jäsenillä ja viranhaltijoilla, jotka suhtautuvat torjuvasti pappisviran avaamiseen naisille, tulee edelleen olla kirkossamme toimintavapaus ja mahdollisuus tulla vihityksi ja nimitetyksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon eri virkoihin. Kaikki kirkon jäsenet ja viranhaltijat ovat yhdessä vastuussa siitä, että muutoksen aiheuttamat vaikeudet pyritään voittamaan keskinäisen yhteistyön avulla ja kirkon ykseyttä varjellen.” Kirkolliskokouksen pöytäkirja, syysistuntokaus 1986, § 34.
- 8 Pönten aiheuttamista epäselvyyksistä ks. Närhi 2006, 32.
- 9 Björkstrand 2008, 75; Närhi 2006, 145–149.
- 10 Pappisliitto julkaisi v. 1987 ns. ajo-ohjeet, joiden mukaan papin viran haltijalla on halutessaan oikeus väistyä, kunhan seurakunnissa huolehditaan tasapuolisesta työnjaosta. Tämä ohje on tulkittavissa niin, että naispappeuden torjijalla on oikeus väistyä. Tosiasiallisesti tilanne seurakunnissa oli kuitenkin se, että naispapit väistyivät. Närhi 2006, 33–34.
- 11 Bourdieu 1998, 130; Bourdieu & Wacquant 1995, 135–136.
- 12 Bourdieu & Wacquant 1995, 125.
- 13 Haastateltavani käyttävät naispappeuden torjijista nimitystä vanhauskoiset, joten käytän sitä itsekin.
- 14 Bourdieu & Wacquant 1995, 126.
- 15 Bourdieun mukaan habituksen käsite herättää suuttumusta, koska se uhkaa sitä kuvaa, joka erityisesti kunnianhimoisilla ”luojilla” on itsestään, identiteetistään ja ”erityisyydestään”. Bourdieu & Wacquant 1995, 164.
- 16 Ks. Niemi 2006, 18.
- 17 Bourdieu 1998, 18–36. Bourdieu kysyy, miksi pikkuporvari tekee tietyssä tilanteessa pikkuporvarillisia valintoja. Siksi, että hänellä on pikkuporvarin habitus. Bourdieu & Wacquant 1995, 160.
- 18 Bourdieu & Wacquant 1995, 168.
- 19 Bourdieu & Wacquant 1995, 160–168.
- 20 SLEY:hyn kuului vuoden 2007 lopussa reilut 2 400 jäsentä ja sen paikallisyhdistyksissä jäseniä oli n. 11 700. *Monikasvoinen kirkko* 2008, 250.

rustettiin vuonna 1873 herätysliikkeille tyypillisesti protestina kirkon opille. Liikkeen isänä pidetty pappi ja kirkolliskokousedustaja Fredrik Gabriel Hedberg (1811–1893) oli kuitenkin valmis toimimaan kirkossa, tosin taistellen puhtaan opin puolesta.²¹ Tyrvään (= Vammalan) kirkkoherraksi myöhemmin valittu Johannes Bäck tuli Evankeliumiyhdistyksen johtoon vuonna 1884. Hän halusi koota kirkollisesti ajattelevien rivit liikkeen johtoon ja pyrki muokkaamaan liikkeen miesten asenteita suosiollisemmiksi kirkkoa ja papistoa kohtaan.²²

Evankelinen liike on aika ajoin käynyt taistelua siitä, erotako kirkosta vai pysyäkö kirkossa. Esimerkiksi 1920-luvulla SLEY kävi kovaa kirkkotaistelua, joka Reijo Arkkilan mukaan koettiin erittäin uhkaavana koko kirkon yhtenäisyyden kannalta, koska liikkeellä näytti olevan edellytykset tulla huomattavan suureksi itsenäiseksi kirkkokunnaksi.²³ Liike päätti jäädä kirkkoon, mutta kehitti silti edelleen omaa organisaatiotaan ja varjeli sen itsenäisyyttä. Samalla se pyrki aktiivisesti yhteistoimintaan seurakuntien papiston kanssa.²⁴ Lauri Koskenniemen mukaan evankelisen liikkeen olemuksen ymmärtämisen avaimena on sen teologia, sillä liikkeen vaiheet ja käänteentekevät tapahtumat ovat olleet sisällöltään oikeaa uskonkäsitystä koskevaa kärjistyntä keskustelua.²⁵

Samat piirteet näkyvät SLEY:n toiminnassa tänäkin päivänä. Siihen kuuluvat pitävät SLEY:tä oikean opin edustajana kirkossa. Vuoden 2007 vuosikokouksessa liikkeen hallitukseen valittiin yksinomaan naispappeuden vastustajia ja päätettiin, että SLEY:n tilaisuuksiin ei kutsuta puhujiksi naispappeja.²⁶ Torjuva kanta naispappeuteen katsotaan uskollisuudeksi Jumalan sanalle. Osalla liikkeeseen kuuluvista on etäinen suhde kirkkoon, joka nähdään langenneeksi ja Jumalan sanasta vieraantuneeksi.²⁷ Vammalassa sijaitsevasta Karkun Evankelisesta Opistosta on tullut alueen naispappeuden torjujien keskuspaikka.

Toiseksi vahvin herätysliike alueella on viidennten herätysliikkeeseen lukeutuva Suomen Evankelisluterilainen Kansanlähetys.²⁸ Viides herätysliike syntyi 1950- ja 1960-lukujen taitteessa, kun kirkon piirissä voimistui ryhmä, joka katsoi seurakuntien

kohdistavan toimintaansa toisarvoisiin asioihin evankelioinnin kustannuksella. Evankelioinnilla katsottiin olevan kiire, koska Kristuksen toisen tulemisen uskottiin olevan lähellä. Liikkeen keskeiseksi järjestöksi nousi 1960-luvulla perustettu Suomen Evankelisluterilainen Kansanlähetys, joka oli syntyessään protestiliike.²⁹ Nykyisessä ohjelmassaan Kansanlähetys ilmaisee suhteensa kirkkoon näin: ”Yhtenä kirkkomme hengellisenä liikkeenä ja sen lähetysjärjestönä kannamme kirkkoamme rakastavina huolta siitä, miten kirkossamme suhtaudutaan Pyhään Raamattuun.”³⁰ Liikkeen näkemyksen mukaan seurakunnan paimenten tulee olla miehiä.³¹

Kolmas alueella vaikuttava herätysliike on esikoislestadiolaisuus.³² Sillä on Vammalan alueella edellä mainittuja liikkeitä huomattavasti pienempi kannatus. Kuitenkin nykyisen Vammalan alueista Karkku ja Tyrvää ovat olleet esikoislestadiolaisuuden vahvoja alueita jo vuosisadan alussa. Liike syntyi 1800-luvun lopulla lestadiolaisuudessa tapahtuneiden suurten hajaannusten yhteydessä ja se on säilynyt maallikkojohtoisena. Esikoislestadiolaisuuteen kuuluu kriittinen suhtautuminen kirkkoon ja papistoon. Kirkkoa pidetään kuitenkin hengellisenä esivaltana ja kirkon tehtävänä on hoitaa sakramenttien jakaminen. Esikoislestadiolaisuus on lestadiolaisuuden haarautumista konservatiivisimpia ja sulkeutuneimpia.³³

Vammalan seurakunta

Seurakunta kuuluu Turun arkkihiippakuntaan ja sen historia ulottuu keskiajalle ja suureen Sastamalan kirkkopitäjään, jonka keskuspaikkana oli Karkussa yhä sijaitseva Sastamalan kirkko.³⁴ Tyrvään seurakunta itsenäistyi omaksi seurakunnaksi noin vuonna 1520. Ympyrä alkoi sulkeutua, kun Tyrvään ja Karkun seurakunnat yhtyivät 1.1.2004 Vammalan seurakunnaksi, jossa oli jäseniä alle 14 000 ja pappeja seitsemän, joista yksi edelleen virassa oleva on nainen. Vakinaisista papeista kaksi kuului naispappeuden torjujiin. Viransijaisten myötä ajoittain seitsemästä papista neljä kuului naispappeuden torjujiin.³⁵ Vuoden 2007 alussa Vammalaan liitettiin Suodenniemen seurakunta. Uusi Sastamalan seurakunta syntyi vuoden 2009 alusta, kun Vammalan, Kiikan,

Keikyän ja Mouhijärven seurakunnat yhdistyivät. Jäseniä uudessa seurakunnassa on runsaat 21 000 ja pappeja 11.³⁶ Vammalaan liittyneiden seurakuntien papeissa ei ole naispappeuden torjujia.

Vaikka Vammalan seurakunta on evankelisen herätysliikkeen vahvoja alueita, ei seurakunnassa ole koskaan ollut vahvasti evankelista kirkkoherraa sitten Johannes Bäckin.³⁷ Yleensä vaaleissa ehdolla on ollut evankelinen pappi, mutta seurakunta on halunnut valita toisin ja valinta on ollut yleiskirkollinen pappi.³⁸

Se on merkillinen asia, että vaikka se evankelisuus on niin kuin pohjavireenä täällä ja Siionin kannel on kaikille tuttu jollakin tavalla, niin sitten kun tulee valintatilanne, niin silloin on katsottu, että on valittu sellainen, joka on kirkkoon sitoutunut kuin siihen liikkeeseen sitoutunut.³⁹

Vuonna 1990 Tyrvään kirkkoherran vaalissa oli ehdolla evankelisen liikkeen johtohahmoihin kuuluva Sakari Korpinen ja neljännellä vaalisijalla Tyrvään silloinen kappalainen Osmo Ojansivu. Korpinen sai vaalissa hieman toistasataa ääntä, kun Ojansivu sai lähes 5 000 ääntä. Ojansivusta tuli Tyrvään ja Vammalan seurakunnan viimeinen kirkkoherra,⁴⁰ joka itse kokee olevansa vahvasti yleiskirkollinen, vaikka hänelläkin on evankelinen perhetausta.⁴¹

DOKSA SEURAKUNNAN KENTÄSSÄ VUOSINA 1986–2008

Rinnakkaiselo

Kirkon doksan olemassaolo seurakunnan kentässä tuli näkyväksi ja kyseenalaistettiin evankelisten taholta ensimmäisen kerran vuonna 1987, kun SLEY:n vuotuiset evankeliumijuhlat oli tarkoitus järjestää Vammalassa. Evankeliset halusivat luonnollisesti määritellä toimintatavat omissa juhlissaan, mutta nauttia myös niistä eduista, joita järjestelyyhteistyö seurakunnan kanssa olisi tuonut. Heidän toimintatapansa eivät kuitenkaan olleet sopusoinnussa vallitsevan doksan kanssa. Kirkkoherra joutui puolustamaan kirkon doksaa ja siitä seurasi skismaa SLEY:n paikallisosaston ja seurakunnan välille.⁴² Yhteistyötä ei syntynyt.

Ennen kiistaa ja sen jälkeen evankeliset ovat muodostaneet Vammalassa kirkkokansan ydinjoukon ja kaikki alueen herätysliikkeisiin kuuluvat ovat olleet aktiivisesti mukana seurakunnan toi-

-
- 21 Arkkila 1975, 13.
  - 22 Koskenniemi 1973, 13.
  - 23 Arkkila 1975, 278.
  - 24 Arkkila 1975, 281.
  - 25 Koskenniemi 1973, 7.
  - 26 *Monikasvoinen kirkko* 2008, 250.
  - 27 Niemi 2006, 76.
  - 28 Kansanlähetykseen kuului v. 2006 3 140 jäsentä. Ystäväkirjeiden levikki oli runsaat 18 000. *Monikasvoinen kirkko* 2008, 251.
  - 29 Kauppinen 1990, 17–52.
  - 30 <http://www.sekl.fi/kansanlahetykset/tyonaky/toimiiko-nakymme-tanaan.html>, katsottu 8.5.2009.
  - 31 <http://www.sekl.fi/content/view/247/441/1/8/>, katsottu 8.5.2009.
  - 32 Esikoislestadiolaisella liikkeellä on jäseniä 5 000. *Monikasvoinen kirkko* 2008, 245.
  - 33 Heino 1997, 53.
  - 34 Sastamalan kirkkopitäjä on ulottunut Kokemäenjoen vesistön alkulatuvoilta mereen asti.
  - 35 H4 2008.
  - 36 Sastamalanseurakunta.fi.
  - 37 Johannes Bäck (1850–1901), evankelisen liikkeen vahva mies, sai nimityksen Tyrvään seurakunnan kirkkoherran virkaan v. 1889 ja toimi siinä kuolemaansa asti. H3 2008; H4 2008; Koskenniemi 1973.
  - 38 Esimerkiksi 1950-luvulla valittiin kirkkoherraksi Eino Kolarin ja vaihtoehdona oli tunnettu evankelinen julistaja Lauri Mustajoki. 1970-luvulla ehdolla oli Karkun opiston rehtori Aimo Kymäläinen, jolla olisi luultu olevan etulyöntiasema, mutta kirkkoherraksi valittiin kuitenkin Timo Kökkö Ylitorniolta, jolla oli lestadiolainen, yleiskirkollinen tausta. H3 2008; H4 2008.
  - 39 Kirkkoherra 2008.
  - 40 Ojansivu jäi varhaiseläkkeelle syyskuussa 2008, juuri ennen uuden Sastamalan seurakunnan syntyä 1.1.2009.
  - 41 Ojansivun isoäiti on ollut Kiikan evankelisten kantavia voimia, samoin hänen äitinsä veli.
  - 42 Liikkeen naispappeutta koskevien kannanottojen vuoksi kirkkoherra irtisanoutui juhlatoimikunnan puheenjohtajuudesta ja tätä päätöstä seurasi seurakunnan vetäytyminen pois järjestelyistä. SLEY uhkasi siirtää juhlat muualle, mutta Vammalassa ne sitten kuitenkin pidettiin. Kirkkoherra sai lähes 400 haukkumakirjettä ympäri Suomea ja ”hänet julistettiin alimpaan helvettiin.” H1 2008; H3 2008; H4 2008.

minnassa.⁴³ Kahteenkymmeneen vuoteen kirkon doksaan ei puututtu suoraan niin, että julkista riitaa olisi syntynyt. Toisaalta näyttää siltä, että vuoden 1990 jälkeen sitä vaalittiin kuitenkin jossain määrin evankelistenkin ehdoilla. Silloin nimittäin kirkkoherraksi valittiin yleiskirkollinen, mutta silti jossain määrin evankelisen habituksen omaava Ojansivu. Hänen aikanaan seurakunnassa on ollut parhaimmillaan neljäkin SLEY:hyn kuuluvaa pappia, joilla on ollut torjuva kanta naispappeuteen.

Minulla oli kuitenkin sitä tiettyä lukkarin rakkautta evankelisiin ihmisiin ja tähän tuli sitten näitä evankelisia pappeja, jotka sitten menivät niin kuin vasemmalta ohi, että eivät sitten suostuneetkaan siihen näkemykseen, joka kirkolla oli ja se on ollut minulle yllätys.⁴⁴

Kirkolliskokouksen pöytäkirjan ja Pappisliiton ajo-ohjeiden mukaan seurakunnissa olisi pitänyt toimia niin, että naispappeuden torjujat väistävät pappisnaisia, mutta käytännössä tapahtui niin, että naiset väistivät torjujaa.⁴⁵ Vammalassakin työvuorojärjestelyt hoidettiin niin, että torjujat eivät joutuneet samaan vuoroon naispappin kanssa. Kirkkoherra perustele toimintaansa sillä, että niin kauan kuin kirkko mahdollisti sen, että naispappeuden torjujat voivat välttää naiset alttarilla, hän antoi sen tapahtua.⁴⁶ Koko kirkossa juuri kirkkoherrojen asennoituminen on näyttänyt pitkälti määrittävän, miten paljon liikkumatilaa torjujilla ja naispapeilla on ollut.⁴⁷ Vammalassa, kuten muuallakin kirkossa, naispappi aina väisti. Sijaisina toimineet nuoret naispappit eivät kestäneet tilannetta, vaan lähtivät yksi toisensa jälkeen pois lyhyen virkasuhteen jälkeen.⁴⁸ Seurakunnan ainoa vakinainen naispappi joutui pitkälle sairauslomalle.

Taistelu konkretisoitui seurakunnan työyhteisön elämässä. Työyhteisö jakautui kahtia: oli niitä, jotka tunsivat sympatiaa torjujia kohtaan ja niitä, jotka olivat naispappien puolella.⁴⁹ Tämä toiminta heikensi luonnollisesti työyhteisön hyvinvointia. Myös Närhen tutkimuksessa tuli esille virkakäytännöstä aiheutuva klikkiytyminen ja huonosta työilmapiiristä johtuva työntekijöiden rasittuminen.⁵⁰

Bourdieuun mukaan kukaan kentän toimijoista ei toimi siellä pyyteettömästi. Heillä kaikilla on joku

intressi, joka saa heidät toimimaan siten kuin toimivat.⁵¹ Vaatiessaan naispappeja väistämään torjujien intressinä voidaan nähdä pyrkimys korostaa omaa auktoriteettiasemaansa oikean opin edustajina ja kyseenalaistaa naisten asema pappina.⁵² Mikä sitten oli kirkon intressinä, kun se lisäsi kirkkolakiin pöytäkirjan, joka mahdollisti torjujien käyttäytymisen? Yksi syy on ainakin se, että herätysliikkeen arvo tunnustettiin niin seurakunnassa kuin koko kirkossa ja sen vuoksi doksan vastaista toimintaa ei kyseenalaistettu, vaan sen annettiin jatkua. Kirkossa ehkä haluttiin uskoa rauhasen rinnakkaiselon mahdollisuuteen. Näyttää kuitenkin siltä, että vanhauskoisten pitkään jatkunut aktiivinen rooli Vammalan seurakunnassa johti heidän valtansa kasvamiseen. Toisaalta haasteltavien mukaan tilanne johti siihen, että tavalliset seurakuntalaiset alkoivat profiloitua selkeästi enemmistöksi.⁵³ Mahdollisesti koko kirkossa herätysliikkeiden valta kasvoi, kun seurakunnissa toimitettiin heidän ehdoillaan. Pappien esimiehinä toimivat piispat antoivat muutoksen tapahtua.

Heterodoksia vahvistuu

Kirkollisella kentällä erityisesti herätysliikkeet pyrkivät erottumaan lähimmistä kilpailijoistaan erilaisilla opillisilla korostuksilla. Erottavia tekijöitä ovat olleet erilaiset näkemykset kasteesta, seurakunnasta ja uskoontulon merkityksestä. Tässä kirkkotaistelussa nämä erottavat tekijät jätettiin taka-alalle.⁵⁴ Virkakäytännön nousi yhdistäväksi tekijäksi ja lisätäkseen heterodoksian voimaa entiset kiistakumppanit ryhtyivät Vammalan seurakunnassakin yhteistyöhön.

Se on ollut mielenkiintoista havaita, kun tämä naispappeudesta on tullut esille, niin nämä herätysliikkeet ovat lyöneet hynttyyt yhteen. Niiden kohdalla ei enää puhuta näistä erottavista asioista, jotka 70-luvulla olivat olennaisia, nyt niistä ei puhuta lainkaan, on tullut uusi asetelma.⁵⁵

Yhteistyöllä, liittämällä voimansa yhteen vanhauskoiset pyrkivät lisäämään voimaansa ja saamaan itselleen monopolin oikean opin omistajina virkakäytännössä. Kirkon näkökulmasta herätysliikkeiden yhteistyö vahvisti heterodoksiaa.

Kirkon johdossa uskottiin ajan hoitavan virkakysymysongelman ja nuorten pappien ajattelevan asioista toisin.⁵⁶ Kirkossa ei jostain syystä haluttu tai osattu ottaa huomioon sitä, että vanhauskoisille oikean opin vaaliminen ja edustaminen on elintärkeää. He legitimoivat olemassaolonsa sillä, että juuri heillä on hallussaan oikea doksa eli oikea usko, raamatullisuus, Raamatun oikea tulkinta.⁵⁷ Siihen kuuluu kirkon edustaman opin protestointi ja erottautuminen yleiskirkollisesta linjasta juuri opillisissa kysymyksissä. Korostamalla omaa raamatuntulkintaansa ainoana oikeana he pyrkivät myös lisäämään omaa auktoriteettiaan ja valta-asemaansa ainoan oikean opin edustajana.

Kirkon hyväksyttyä naispappeuden ryhdyttiin ainakin SLEY:ssä toimenpiteisiin oman olemassaolon ja heterodoksian voiman turvaamiseksi myös tulevaisuudessa. Taistelun luonteeseen kuuluu omien voimien vahvistaminen ja sitä on kentällä tarvittavien uusien toimijoiden kasvattaminen. Tutkimuksessani tuli esille SLEY:n harjoittama kasvatusyö Karkun evankelisella opistolla, jossa toimii liikkeen nuorisotyötä tekevä Satakunnan Sakki. Haastateltavat nostavat esille Satakunnan Sakin merkityksen, kun he puhuvat SLEY:n kasvatusyöstä, jonka vuoksi aika ei ole hoitanut naispappeuskysymystä kirkon toivomalla tavalla.

Satakunnan Sakki on noussut näystä, että nuoriin pitää vaikuttaa, kylvää siemen naispappeutta vastaan ja saada sitä nuorisoa, jota lähetetään kirkollisiin opintoihin, teologiseen tiedekuntaan ja muualle.⁵⁸

Tärkeä rooli tässä työssä on opiston järjestämällä rippikouluilla, joille tuomiokapituli on antanut luvan. Haastateltavat kertoivat, että Satakunnan Sakkia perustettaessa visiona on ollut kaikkien saaminen suoraan rippikoulusta mukaan yhteiseen Satakunnan Sakin toimintaan.⁵⁹ Kasvatusyö on tehokkain tapa varmistaa liikkeen jatkuvuus. Evankelisten suorittama kasvatusyö on liikkeen jäsenyyteen sosiaalistamista ja siten oikeanlaisen, evankelisen habituksen ”luomista”, habituksen, johon kuuluu naispappeuden torjunta.

Se on alkanut 80-luvun puolivälissä ja ne ovat nyt nuoria aikuisia, perheitä, ja sitä joukkoa ne nyt sitten ovat ne kaikki, mikä on ollut aktiivista nuoren aikuisten piirissä Vammalassakin. Että Koskenniemi on tällainen hyvin karismaattinen ja nuoriin vetoava henkilö, hänellä on sellainen armolahja. Harmi vaan, että hän on ottanut sen lahjan tällöiseen kirkkoo hajottavaan käyttöön, että se on tietysti surullista. Jarihan (Rankinen) on Koskenniemen Erkin kasvatti myöskin, että kaikki nää, ja Markus (Malmivaara) on sitten ollut Jarin ohjauksessa silloin kun opiskeli papiksi.⁶⁰

Ensimmäiset Satakunnan Sakissa evankelisen habituksen omaksuneet ovat nyt keski-ikäisiä ja ylläolevasta lainauksesta tulee ilmi heidän olevan aktiivisia nuorten aikuisten piirissä. He ovat omaksuneet vanhauskoisen habituksen ja toimivat juuri niin kuin heidän sen mukaan täytyy toimia. Nuoret miespapit ovat jopa tiukemmin naispappeuden vastustajia kuin vanhemmat. Närhen tutkimus paljastaa, että monien lääninrovastien mukaan virkanäkemysongelmissa on viimeisten vuosien aikana tapahtunut polarisointumista. Naispappeuden torjuijen mielipiteet ovat jyrkentyneet ja ongelmat ovat monin paikoin kär-

43 H4 2008.

44 Kirkkoherra 2008.

45 Närhi 2006, 27.

46 Kirkkoherra 2008.

47 Närhi 2006, 44.

48 Naispappien kokemuksista ristiriidoista ks. Närhi 2006, 101–121.

49 H1 2008; H2 2008; H3 2008.

50 Närhi 2006, 55–58.

51 Bourdieu 1998, 131–135.

52 Ks. Närhi 2006, 115.

53 H4 2008.

54 Kilpailutilanteesta ryhmien sisäinen kiinteys kasvaa, osa keskinäisistä erimielisyyksistä sovitaan. Schein 1973, 132–133.

55 H4 2008.

56 Björkstrand 2008, 75; Närhi 2006, 145–149.

57 Legitiimaatiosta ks. McGuire 1997.

58 H4 2008. Saman kertoivat myös haastateltavat H2 ja H5.

59 H4 2008; H5 2008.

60 H5 2008.

jistyneet. Jyrkentyneitä asenteita todettiin olevan jo nuorilla torjujilla.⁶¹ Heterodoksian vahvistaminen on onnistunut hyvin. Aika ei hoitanut ongelmaa, vaan antoi mahdollisuuden lisätä heterodoksian voimaa ja vahvuutta.

Heterodoksian valta vahvistui Vammalassa merkittävästi, kun seurakunta palkkasi ensin seurakuntapapin ja myöhemmin kappalaisen virkaan naispappeuden torjujan ja vahvan vaikuttajan, Satakunnan Sakin kasvatin Jari Rankisen.⁶² Haastateltavien mukaan uusi kappalainen oli vahva, karismaattinen ja miellyttävä. Hänessä tuntui olevan johtaja-ainesta ja niinpä hänestä kaavailtiin jopa seuraavaa kirkkoherraa.⁶³

—, että se menee näin nyt meidän suunnitelmien mukaan tämä homma nyt, koska siellä oli takana se, että Rankisesta tulisi Vammalan kirkkoherra. Sehän se suunnitelma todellisuudessa oli.⁶⁴

Vahvan evankelisen habituksen omaavan ja edellä mainituilla ominaisuuksilla varustetun papin saaminen kappalaisen virkaan vahvasti huomattavasti SLEY:n asemaa ja sen harjoittamaa heterodoksiaa. Tällaista tietoista doksaa heikentävää toimintaa ei voine selittää muutoin kuin että se kuvastaa seurakunnan koko johdon jonkinasteista evankelista habitusta. Valinnan perustelu valitun pätevyydellä peitti alleen heterodoksisen toiminnan. Toisaalta toiminta oli kirkon doksan mukaista, koska kirkkolakiin lisätty ponsi salli tällaisen toiminnan ja herätysliikeväki haluttiin pitää kirkon toiminnassa aktiivisesti mukana.

Vammalan seurakunta on tukenut ja vahvistanut herätysliikkeiden valtaa alueellaan myös taloudellisesti. Herätysliikkeet ovat saaneet ilmoittaa omat tapahtumansa seurakuntautuisten yhteydessä ja seurakunta on maksanut heidän ilmoituskulunsa. Kysymys on ollut pitkäaikaisesta nautinto oikeudesta, jota ei ollut kyseenalaistettu.⁶⁵ Tämän johdosta tavallisen seurakuntalaisen on ollut vaikea erottaa, mikä on ollut seurakunnan ja, mikä herätysliikkeiden omaa toimintaa varsinkin, kun seurakunnan herätysliikkeisiin kuuluvat papit ovat olleet aktiivisesti mukana herätysliikkeiden tapahtumissa. Toisaalta riip-

pumatta siitä, kuka on ollut tilaisuuden järjestäjä, moni tavallinen seurakuntalainen ei ole uskaltanut näihin tilaisuuksiin mennä eikä aina kirkkoonkaan, koska on kokenut tapahtumien olevan tarkoitettu vain tosiuskoville eli herätysliikeväelle.

Tämähän on niin pieni kylä, että täällähän kaikki tuntee toisensa. Tavalliset seurakuntalaiset ovat kokeneet, että siellä on katsottu hyvin tarkkaan ja loimuavin silmin, jos joku julkisyntinen, heidän mielestään, on tullut sinne kirkkoon.⁶⁶

Tämä on osaltaan lisännyt herätysliikeväen valta-asemaa seurakunnassa ja vähentänyt tavallisen kirkkokansan valtaa, koska seurakunnassa luonnollisesti suositaan niitä, jotka ovat aktiivisesti mukana järjestämässä erilaista toimintaa. Hegestadin mukaan herätysliikeväki antaa itsestään kuvan aktiivisina, uskonnollisen kielen taitavina uskovaisina, minkä johdosta tavallinen kirkkokansa ajattelee heidän edustavan kirkkoa ja ”omistavan” sen. Tämä on omiaan karkottamaan kirkosta tavallisia seurakuntalaisia ja edistää siten maallistumista.⁶⁷

Seurakuntavaalit ovat kuitenkin se paikka, jossa kaikki kirkkoon kuuluvat saavat äänensä kuuluville. Kuten aiemmin todettiin Vammalassa vaalituloksella on aina suosinut yleiskirkollisia ehdokkaita. Vuoden 2006 seurakuntavaaleissa, piispojen kannanoton joutua julkisuuteen, vanhauskoiset yrittivät kaikkensa saadaakseen enemmistön äänet.

Se näkyi ehdokasasettelussa ja kyllä mä näkisin, että Rankisen Jarin kirjoitukset tähtäsi tähän näin, sehän se blogin avaaminen ja se, niin sehän tähtäsi tähän. Että se oli niin kuin semmosta vaalimainosta.⁶⁸

Voitto seurakunnallisissa vaaleissa olisi ollut vahva valttikortti päätettäessä seurakunnan toiminnasta. Tässä he eivät kuitenkaan onnistuneet, vaan saivat vain neljä kirkkovaltuuston 27 paikasta. Äänestystulos oli osoitus siitä, että tavalliset seurakuntalaiset kannattivat kirkon doksaa eikä heterodoksian vahvistusyritys onnistunut. Luottamushenkilövalta pysyi kirkon doksan kannattajilla.

Tilanne kärjistyy

Tilanne seurakunnassa alkoi kärjistyä Heikan komitean ja piispainkokouksen kannanoton jälkeen vuonna 2006.⁶⁹ Päätös työvuorojärjestelyjen kieltämisestä oli kirkon johdolta selkeä kannanotto siihen, kenen hallussa doksa on ja mitkä ovat kirkon suvaitsevaisuuden rajat. Kirkko sai doksalleen vahvistusta Korkeimman hallinto-oikeuden päätöksistä, joiden mukaan sukupuoleen perustuva syrjintä on kiellettyä myös kirkossa. Piispainkokouksen kannanotto oli selkeä vastaveto vanhauskoisten harjoittamaa heterodoksiaa kohtaan.

Näyttää siltä, että Vammalan vanhauskoiset uskoivat ja luottivat voittaneensa taistelun doksasta omassa seurakunnassaan. Ensimmäinen osoitus tämän käsityksen virheellisyydestä oli se, että kirkkoherra ei enää sallinutkaan työvuorojärjestelyjä. Hän oli johdonmukaisesti uskollinen kirkon doksalle ja sai toimilleen tukea sekä piispalta että luottamushenkilöjohdolta. Tämän huomaaminen herätti vanhauskoisten paikalliset johtohenkilöt ja kappalaisen taisteluun valta-asemastaan. Kirkkovaltuuston puheenjohtajan mukaan kokousten pitäminen vaikeutui, kun vanhauskoiset eivät voineet ymmärtää, että valtuusto ei ole se paikka, jossa virkakysymykseen ja pappien työhön voitaisiin vaikuttaa. He olivat sitä mieltä, että valtuuston pitää siitä päättää ja siitä riideltiin.

Minä sanoin, että ei valtuusto voi niistä päättää ja aina Ojansivun kanssa yhdessä neuvoteltiin niistä ja se asia kävi kuumana, kun sleylaisten puolelta tuli esityksiä, että valtuuston on puututtava asiaan, mutta siellähän on kirkkolaissa pykälä, että valtuusto voi pyydettyä antaa lausunnon, mutta sitä ei koskaan pyydetty, siis piispa ei missään vaiheessa pyytänyt Vammalan seurakunnan kirkkovaltuustolta mitään lausuntoa. Tietenkin keskustella voi, mutta kun se ei ole mikään keskusteluerho ja olen saanut siitä nenilleni.⁷⁰

Vanhauskoiset papit kieltäytyivät työvuoroista naispapin kanssa ja saivat tuomiokapitulilta huomautuksia virkatehtävien laiminlyömisistä. Kun seurakunnassa kappalaisena oleva SLEY:n kasvat-

tikin uhkasi menettää papinvirkansa, kiihtyi taistelu entisestään. Myös naispappeuden kannattajien puolella oli niitä, jotka kävivät taisteluun yhtä kiihkeästi kuin vanhauskoiset. Seurakunnan kokouksista tuli entistä riitaisempia. Vammalassa niin kuin monissa muissakin seurakunnissa torjujat ja puoltajat muodostivat melko pienen, mutta sitäkin lujemmin asiansa uskovan joukon.⁷¹ Evankeliset ovat Niemen tutkimuksen mukaan sitä mieltä, että virkakysymys ei ole heidän pääasiansa.⁷² Virkakysymykseen liittyy kuitenkin paljon muita valtaan liittyviä tekijöitä, joiden puolesta kannattaa taistella. Siksi taistelu sai Vammalassakin niin suuret mittasuhteet.

Se oli kyllä jännä, että heti se alkoi se lynkkaushomma, että ne kyllä tajusivat, että tämä on nyt vaarallista sen vallan, koska vallastahan tässä on kysymys. Valta, mikä heillä on ollut, niin sen menettämisen.⁷³

Kun seurakunnan johto toimi kirkon johdon tahdon mukaan, seurauksena syntyi polarisaatio ja taistelu, joka lamaannutti koko seurakunnan toimintaa. Taistelussa käytettiin erilaisia panoksia ja valttikortteja

61 Närhi 2006, 40–41.

62 Jari Rankinen valittiin seurakuntapastoriksi 1998 ja kappalaiseksi 2004. Valinnasta keskusteltiin kv:n suljetussa neuvottelussa pitkään. Valinta tehtiin, koska Rankinen oli ylivoimaisesti paras hakija. Kirkkovaltuuston puheenjohtaja 2008; kirkkoneuvoston varapuheenjohtaja 2008; kirkkoherra 2008.

63 H1 2008; H4 2008.

64 H4 2008.

65 H4 2008.

66 H2 2008.

67 Hegstad 1999.

68 H5 2008; <http://rankinen.blogspot.com/> katsottu 12.8.2009.

69 Piispainkokouksen tiedoksianto 1/2006.

70 Kirkkovaltuuston puheenjohtaja 2008.

71 ”Näillä ’taisteluryhmillä’ oli usein johtohahmoja, joiden seurakuntalaiset odottivat ajavan asioita eteenpäin tai jopa ratkaisevan ristiriidat. Johtohahmot itse olivat kokeneet heihin kohdistuneet odotukset joskus raskaina”. Närhi 2006, 50.

72 Niemi 2006, 57.

73 H4 2008.

toimijan intressien mukaan. Kirkon valttikorttina oli uhata torjuria pappisviran menettämällä, elleivät he toimisi kirkon päätösten mukaisesti. Tämä oli vahva sanktio, jonka käyttämiseen tuomiokapituleilla oli työnantajan edustajana laillinen oikeus.

Vanhauskoisten puolen tulilinjalle joutui ensimmäiseksi evankelisen habituksen omaava kirkkoherra, joka toimi kirkon doksan mukaisesti. Häntä vastaan hyökättiin tavoilla, joiden uskottiin eniten satuttavan eli hyökättiin hänen persoonaansa vastaan. Häntä pidettiin petturina, luopiona ja takinkääntäjänä eikä häntä enää kutsuttu herätysliikkeiden tilaisuuksiin.⁷⁴ Kirkkoherran persoonaa ja tekemisiä puitiin näkyvästi paikallislehtien sivuilla ja Rankisen blogissa.⁷⁵ Koko työyhteisö yritettiin saada kyseenalaisemaan kirkkoherran kyvykkyys johtamiseen.⁷⁶

Jos on joutunut kädenvääntöön Rankisen, Koskenniemen ja muun valjastetun vanhauskoisten seurakunnan kanssa, niin ihmettelen, kuka olisi selvinnyt siitä ongelmitta. Rankinen on taitava manipuloiija työyhteisössä ja sai mukaansa monet, joita ei olisi uskonutkaan.⁷⁷

Avoin vuorovaikutus kiistan osapuolten välillä oli olematonta. Kirkkoherra pysyi päätöksessään ja riitely sai haastateltavien mukaan erittäin ikäviä piirteitä.⁷⁸ Riitelyn seurauksena kirkkoherra joutui pitkälle sairauslomalle ja loppujen lopuksi enenaikaiselle sairaseläkkeelle syyskuussa 2008.⁷⁹ Vanhauskoiset voittivat tämän osataistelun, kun yksi kirkon doksan puolustaja ja merkittävä vallankäyttäjä saatiin kentältä pois.

Varsinaisen kirkkoherran sijaisena hänen sairauslomiansa aikana toimi kirkollisen habituksen omaava Hannu Kilpeläinen. Kirkon doksan vahvistamista jatkettiin edelleen piispan myötävaikutuksella ja kirkkoneuvoston tuella. Työjärjestelyjä ei edelleenkaan tehty. Seurakunnan kaksi vanhauskoista pappia Rankinen ja Markus Malmivaara kieltäytyivät edelleen yhteistyöstä naispapin kanssa ja joutuivat eroamaan seurakunnan papin virasta.⁸⁰ Rankisen blogin myötä tämä kaikki tapahtui valtakunnallisen mediajulkisuuden saattelemana. Sanan säilää käytettiin puolin ja toisin. Tämän osataistelun voitti kirkko, vaikka kirkon virasta poistuneet toimijat

eivät poistuneetkaan itse taistelukentältä. Kirkon näkökulmasta heidän merkityksensä toimijoina voidaan kuitenkin katsoa heikentyneen.

Miksi vanhauskoiset papit lähtivät tähän taisteluun ylivoimaista vastustajaa vastaan, jolla oli lailliset valtuudet toimia siten kuin toimi? Vanhauskoisten intresseinä voidaan nähdä vahva oikeassaolemisen usko, koska he toimivat omantuntonsa mukaisesti. Toiseksi heillä on myös kutsumuksensa papin työhön siltä Raamatun tulkinnan pohjalta, jota he pitävät ainoana oikeana ja kolmanneksi mahdollinen tuleva ura kirkollisena johtajana. Toiminnan takana on vanhauskoisen habitus, joka on uskollinen vanhauskoisten kentälle. He eivät voi habituksensa mukaan toimia toisin.

Kirkon puolelta intressit liittyivät osittain samoihin tekijöihin. Kirkon johtajien tärkein intressi liittyy kirkon doksan puolustamiseen, ortodoksiin. Mutta myös kirkon johtajat uskovat olevansa oikeassa ja haluavat puolustaa omaa näkemystään oikeasta Raamatun tulkinnasta ja toimia omantuntonsa mukaisesti. Heidän intresseissään on puolustaa myös omaa valta-asemaansa, jonka kirkon jäsenten enemmistö on heille luovuttanut. Tämän taistelun panokset olivat molemmilla puolilla kovia. Kirkolla panoksena oli oma valta-asema sekä työyhteisöjensä hyvinvointi. Irtisanotuilla papeilla uskosta maksettuna hintana olivat perheen toimeentulo, papin identiteetti ja ura kirkossa.

Vammalan seurakunnassa kirkon doksan vahvistamista jatkettiin. Seurakunta lisäsi panoksia kentällä. Sijaisiksi palkattiin kokeneita naispappeja. Minkäänlaista doksaa vahingoittavaa toimintaa ei sallittu. Esimerkiksi nuorisotyön nettisivuille, joilla oli ollut linkit lähinnä vanhauskoisten herätysliikkeiden nuorisotyön sivuille, muutettiin kirkon oman nuorisotyön linkit. Herätysliikkeiden vanha nautintaoikeus, jolla seurakunta oli tukenut niiden taloutta, lopetettiin. Viestintätyöryhmän esityksestä seurakunta lakkasi julkaisemasta herätysliikkeiden ilmoituksia, ellei tapahtumaa järjestetty yhdessä seurakunnan kanssa.⁸¹

Tehtiin selkeä jako, että seurakunta ei enää millään tavalla vastaa SLEYN tilaisuuksista, että niissä saavat ihan

vapaasti puhua vaikka naispappeutta vastaan. Sehän oli, että näitä SLEYn tilaisuuksia käytettiin kirkon ja piispojen moittimiseen ja kotiseurakunnan moittimiseen. Piti sitten ratkaista, että pidetäänkö näitä sitten enää luterilaisen kirkon tilaisuuksina, kutsumeko oman seurakunnan ihmisiä tällaisiin tilaisuuksiin, joissa meitä asiattomasti arvostellaan, että menkööt SLEYn piikkiin ne tilaisuudet.⁸²

Herätysliikkeiden paikalliset johtohenkilöt tekivät yhdessä aloitteen entisen käytännön jatkamisesta.⁸³ Tähän ei kuitenkaan enää suostuttu. Tämä kiista syvensi ongelmaa, joka oli syntynyt virkakysymyksen vuoksi. Seurakunta voitti tämän kirkon doksan vahvistamistaistelun. Kaikki toimenpiteet tehtiin suunnitelmien mukaan, eikä vastustajalla ollut panoja sen voittamiseen.

Vanhauskoiset eivät luonnollisestikaan pitäneet seurakunnan kirkon doksaa vahvistavasta linjasta, eivätkä sen toteuttajista, kirkkoherrasta eivätkä hänen sijaisestaan. Myös Kilpeläistä vastaan hyökättiin sanan voimalla, mutta hän ei jäänyt toiseksi sanankäytössä.⁸⁴ Tämänkin taistelun areenana olivat paikallislehdet ja seurakunnan nettisivut. Virkakysymyskiistoille on ollut tyypillistä osapuolten välisten kiistojen puiminen mediassa kuin myös se, että vastapuolen on koettu käyttäneen mediaa hyväkseen.⁸⁵ Sama ilmiö eli yleiseen mielipiteeseen vaikuttamista taisteluvälineenä esiintyi myös Vammalassa.

Vammalan vanhauskoiset uskoivat, että tuomiokapitulin toimesta seurakuntaan on tuotettu ulkopuolinen ”kirvesmies” ja nuoret antoivat hänelle nimen ”rautanyrkki”.⁸⁶ He tekivät tuomiokapituliin valituksia Kilpeläisestä ja piispa Kari Mäkisestä.⁸⁷ Valitukset eivät johtaneet toimenpiteisiin. Ristiriidat siis henkilöityivät ja syntipukkeja etsittiin molemmin puolin.

Hämmennys on nykyjohton, siis rankislaisten aikaansaannosta. Monet tavalliset evankeliset ovat tulleet kertomaan, että he ovat hyvin pahoillaan tästä rankislaisten toiminnasta, että eivät ole sen takana.⁸⁸

Ryhmiä välisissä kiistoissa on tavallista, että osapuolten havainnot toisistaan vääristyvät. Omat ja

omien ryhmäläisten hyvät puolet havaitaan herkästi ja huonot kielletään. Sitä vastoin vastapuolen ryhmän jäsenten hyvät puolet kielletään ja huonot havaitaan herkästi.⁸⁹ Vammalan lisäksi muissakin seurakunnissa, joissa virkakysymys nosti esiin kiistoja, esiintyi samanlaista kiistan henkilöitymistä.⁹⁰ Vammalassa sanalliset hyökkäykset ja syntipukki-etsiminen eivät tuoneet voittoa vanhauskoisille eivätkä seurakunnalle. Näiden osataisteluiden voidaan katsoa päättyneen tasapeliin.

74 H1 2008 ja H4 2008.

75 <http://rankinen.blogspot.com/> katsottu 12.8.2009.

76 Rankinen teki kirkkoherrasta kirkkoneuvostolle kirjallisen huomautuksen, johon hän oli kerännyt 26 seurakunnan työntekijän allekirjoitukset. H1 2008.

77 H4 2008.

78 H1 2008.

79 Seurakuntalaiset osallistuivat sankoin joukoin pidetyn kirkkoherran läksiäisiin joulukuussa 2008. Vanhauskoisia juhlissa ei juuri näkynyt.

80 Jari Rankinen jäi kesällä 2007 puolen vuoden virkavapaalle ja lähti sotilaspaperiksi Afganistaniin. Tuomiokapitulin päätöksellä Rankinen erotettiin marraskuussa 2007 kolmeksi kuukaudeksi papinvirastaan. Palattuaan Suomeen hän sanoi itsensä irti ja siirtyi SLEY:n aluejohtajaksi. Markus Malmivaaran tuomiokapituli erotti papinvirasta kolmeksi kuukaudeksi lokakuussa 2008. Hän siirtyi Kansanlähtöyksen Vammalan seudun papiksi vuoden 2009 alusta. Molempien tapauksista uutisoi tuorelta mm. *eKotimaa*-verkkolehti. <http://www.kotimaa.fi>. katsottu 22.7.2009.

81 Kirkkovaltuuston pk 4.10.2007 § 53. Sama käytäntö on useissa seurakunnissa ja esim. Tampereen seurakuntayhtymässä.

82 Kirkkoherra 2008.

83 Kirkkovaltuuston pk 4.10.2007 § 54.

84 Esim. vuoden 2007 joulun alla ilmestyneessä seurakunnan *Paanu*-lehdessä Kilpeläinen vertasi elämää Vammalassa villin lännen touhuihin pysymiehineen ja selkään puukotajineen. Monet seurakuntalaiset pitivät Kilpeläisen tyyliä provosoivana. Paanu 2007.

85 Närhi 2006, 51.

86 H2 2008.

87 H1 2008.

88 H2 2008.

89 Vartia 1994, 196–210; Schein 1973, 132–133.

90 Närhi 2006, 43–44.

Sanelupolitiikkaa

Haastateltavien mukaan Karkun evankelisella opistolla on ollut merkittävä rooli Vammalassa käydyssä kirkkotaistelussa. He kertovat, että opiston ja siellä erityisesti Erkki Koskenniemen rooli naispappeuskiistassa ja Vammalan tapahtumissa on hallitseva. Häntä pidetään opiston ”paavina”, teologisen linjan luoja, joka ei kuitenkaan itse näy julkisuudessa.⁹¹

Hän pitää ohjaksia ja lankoja kyllä käsissänsä, mutta hän pitää niitä kauempaa, mutta että siinä on sitten nämä bulvaanit, jotka sitten astuvat tarvittaessa esille —. Niemenomaan tämän linjan luomiseen ja se, että se on ollut sellainen paikka, jossa kokoonnutaan. Nämä teologiset päivät ja raamattukurssit ja Satakunnan Sakki.⁹²

Tutkimuksen näkökulmasta tätä näkemystä on vaikeaa arvioida muutoin kuin tarkastelemalla, millainen toimija opisto on ollut tässä taistelussa. Haastattelussa tuli esille opiston käyttäytyminen omistajan ottein suhteessa Karkun kirkkoon. Kirkon sisällä toimivan herätysliikkeen opinahjojana Karkun evankelisella opistolla on luonnollisesti ollut oikeus käyttää seurakunnan kirkkoa omiin tilaisuuksiinsa. Lisäksi ennen liittymistään Vammalaan Karkku oli yksipappinen seurakunta, jolloin sen kirkkoherralla ei varmaankaan ollut mitään sitä vastaan, jos hän sai joskus ylimääräisen vapaan messun pitämisestä.

Missä vaiheessa opisto sitten ryhtyi hallitsemaan Karkun kirkkoa, ei käy aineistosta selville. Joka tapauksessa virkakysymystaistelun aikana opiston edustajat ovat pyrkineet dominoimaan kirkon käyttöä. Tarkastellessaan vanhoja työvuorolistoja vt. kirkkoherra oli huomannut, että Karkun kappalainen ei ollut jopa kuukausiin päässyt omaan kirkkoonsa. Tälle oli opistolta vain ilmoitettu, että saat vapaan viikonlopun, he toimittavat messun. Edes seurakunnan kirkkoherranvirastossa ei aina tiedetty, milloin Karkun kirkossa oli joku opiston tapahtuma. Opistossa olisi hoidettu asia suoraan suntion kanssa.⁹³ Tilanne ei luonnollisestikaan ollut seurakunnan johdon kannalta hyväksyttävä. Näyt-

tää siltä, että SLEY harjoitti ainakin Karkun kirkon suhteen sanelupolitiikkaa.

Minähän tein silloin maaliskuussa (2007) heti päätöksen, että mihinkään Vammalan kirkkoihin ei kutsuta, **huom ei siis** kutsuta pitämään jumalanpalvelusta ketään sellaista pappia, joka ei hyväksy naista alttarille. Tällä oli tietty tarkoitus —. Nytkin oli sovittu, että toisena pääsiäispäivänä Karkun kirkossa saarnaa Reijo Arkkila, niin kävi, että puhelin soi ja siellä oli Reijo Arkkila, joka sanoi, että toisena pääsiäispäivänä kirkossa ei sitten ole naista suorittamassa messua, koska hän saarnaa. Sen jälkeen minä olin kypsä ja sitten tämä päätös tehtiin.⁹⁴

Vt. kirkkoherra ilmoitti vanhauskoisten edustajille, että kaikki ovat tervetulleita kirkkoon, mutta seurakunnan omassa kirkossa voi kuka tahansa seurakunnan papeista olla palvelemissa. Tämän seurauksena opiston väestä ne, jotka eivät voineet ehtoa hyväksyä, sulki itsensä ulos Karkun kirkon toiminnasta. Närhen tutkimus osoittaa, että useimmissa seurakunnissa järjestöjen ”saneluyrityksiin” on otettu varsin tiukka linja.⁹⁵ Vammalassa tehty päätös ei siis ollut poikkeuksellinen.

Tämän päätöksen seurauksena Karkun evankelinen opisto aloitti omat niin sanotut ”varjomesunsa”.⁹⁶ Joka sunnuntai klo 11 opistolla on messu tai sanajumalanpalvelus. Usein messun toimittaa Jari Rankinen.⁹⁷ Omia, kesäisiä konfirmaatiojumalanpalveluksiaan varten opisto on rakentanut pihapiiriinsä ison teltan. Opistolla järjestetään kaikkia samoja tapahtumia kuin seurakunnassakin, esimerkiksi Kauneimmat joululaulut -tapahtuma ja joulukirkko.⁹⁸

Tämä käänne tapahtumissa osoittaa, että vanhauskoiset eivät suinkaan jääneet toimettomiksi seurakunnan alettua vahvistamaan doksaansa. Taisteluun käytiin seurakunnan omalla kentällä, sen yhdessä kirkossa. Vanhauskoisten taistelukeinona oli sanelupolitiikka, jolla haluttiin korostaa omaa arvoa ja valtaa. Teon pyyteettömyyttä haluttiin korostaa sillä, että kappalainen saa ylimääräisen vapaan. Intressinä tällaiselle toiminnalle voidaan nähdä se, että näin pyrittiin luomaan kuvaa oman toiminnan kirkollisuudesta, mitä se olikin vuoteen

2006 saakka. Seurakunta ei kuitenkaan suostunut sanelupolitiikkaan sen paljastuttua, vaan piti kiinni asemastaan kirkkotilan omistajana, jolla on valta päättää kirkon käytöstä. Näin seurakunta piti kiinni doksasta ja toiminnallaan vahvisti sitä. Omien messujen pitäminen on vanhauskoisten vastaisku seurakunnan toiminnalle ja osoitus omasta voimasta ja vallasta. Herää kysymys, oliko vanhauskoisten intressinä osoittaa kirkolle, mitä seurakunnissa tapahtuu, jos herätysliikeväki jää pois niiden toiminnasta. Ainakin Vammalan seurakunnan toiminnalle tästä on ollut näkyviä seurauksia.

KIRKKOTAISTELUN VAIKUTUS SEURAKUNNAN TOIMINTAAN

Seurakunnan ja vanhauskoisten taistelu doksasta on polarisoinut tilanteen kentällä. Herätysliikkeet väittävät, että he ovat paitsiossa eikä heidän työtään nähdä kirkon työnä. Haastateltavien mukaan sellaista työtä ei voida pitää kirkon työnä, joka taistelee kirkkoa vastaan.⁹⁹ Seurakunnasta on erkaantunut joukko, joka on sitä vastaan, mitä kirkko on päättänyt. Myös muissa virkakysymyksen vuoksi riitaisissa seurakunnissa on esiintynyt sama ilmiö: naispappeuden torjujat olivat eriytyneet omiksi yhteisöikseen paikallisseurakuntien sisällä.¹⁰⁰

Polarisaatio on näkynyt seurakunnan kaikissa johtokunnissa, toimikunnissa, kirkkoneuvostossa ja valtuustossa. Kokoukset ovat usein olleet riitaisia. Sanan säilää on käytetty armottomasti puolin ja toisin. Riitaisessa vuoden 2007 tilinpäätöksen vahvistamiskokouksessa kirkkoherra piti puheenvuoron, jossa hän kommentoi vanhauskoisten toimintaa seurakunnassa ja kirkossa ja sanoi heillä olevan edessään vain yksi tie, jos he eivät muuta toimintatapaansa ja se tie on ero kansankirkosta.¹⁰¹

Seurakunnan kansliassa työtään tekevät ovat näköalapaikalla koko seurakuntaan. Heidän mukaansa kirkkotaistelu on selkeästi vaikuttanut seurakunnan identiteettiin, sen kulttuuriin ja toimintaan. Seurakunnassa on ollut jatkuvasti yhden papin vajuus sairaslomien vuoksi ja myös siksi, että sijaisia on ollut vaikea saada. Jumalanpalveluksia on jouduttu vähentämään tai pitämään totutusta poikkeavaan

kellonaikaan. Seurakunnan oma toiminta on vähentynyt. Työntekijät ovat huomanneet seurakunnassa tapahtuneen kulttuurin muutoksen. Henkilökunnan suuri vaihtuvuus on vaikuttanut seurakuntakulttuuriin ja siihen, että seurakuntalaiset eivät enää tunne esimerkiksi pappeja tai diakoneja. Toimituksiin kuitenkin pyydetään tasapuolisesti sekä nais- että miespappeja.¹⁰²

Taistelun vaikutukset seurakunnan toimintaan näkyvät selvimmin ja kiistattomimmin sen tilastoista. Tarkastelen seuraavaksi seurakunnan jumalanpalvelustilastoja Tyrvään¹⁰³ ja Karkun kirkkojen osalta vuodesta 2003 vuoteen 2008. Kirkon viimeisin nelivuotiskertomus antaa vertailuluvut koko maan tilanteesta vuodesta 2003 vuoteen 2007.¹⁰⁴ Tarkastelen ensin tilannetta Tyrvään kirkossa ja sitten Karkun kirkossa.

91 H1 2008; H2 2008; H4 2008; H5 2008.

92 H4 2008.

93 Vt. kirkkoherra 2008.

94 Vt. kirkkoherra 2008.

95 Närhi 2006, 83.

96 Karkun kirkon ollessa suljettu remontin takia v. 1980 seurakunnan jumalanpalvelukset pidettiin Karkun evankelisella opistolla. Tästä syystä tuomiokapituli antoi opistolle luvan messujen pitämiseen. Opisto tulkitsee luvan olevan edelleen voimassa.

97 www.keokarkku.fi, luettu 8.5.2009. Ko. tietoja ei sivuilla enää ollut 28.7.2009. Opiston sivuilla oli vain opiskeluun liittyviä tietoja. Kaikista SLEY:n tapahtumista, myös Karkun opistolla pidettävistä tiedot löytyvät sivuilta www.sley.fi.

98 H5 2008.

99 H1 2008; H2 2008; H4 2008.

100 Närhi 2006, 50.

101 Olin kyseisessä kokouksessa läsnä kirkkovaltuuston varajäsenen roolissa.

102 H6 2008; H7 2008.

103 Tyrvään kirkko on seurakunnan pääkirkko.

104 *Monikasvoinen kirkko* 2008, 76–89.

Taulukko 1. Tyrvään kirkon kävijätilasto

	jumalanpalveluk- sessa kävijöitä	muutos edelliseen vuoteen	muutos koko maassa	ehtoollis- vieraita	muutos edelliseen vuoteen	muutos koko maassa
2003	27 491		2003–2007	9 926		2003–2007
2004	25 510	-1 981 / n. -7 %		8 058	-1 868 / n. -19 %	
2005	25 124	-386 / n. -1,5 %		8 773	+715 / n. +9 %	
2006	22 771	-2 353 / n. -9 %		7 247	-1 526 / n. -17 %	
2007	20 108	-2 663 / n. -12 %	-4,2 % ¹⁰⁵	7 655	+408 / n. +6 %	+1,3 % ¹⁰⁶
2008	15 282	-4 826 / n. -24 %	-2,9 % ¹⁰⁷	6 212	-1 443 / n. -19 %	-1,3 % ¹⁰⁸

Kun verrataan Tyrvään kirkon lukuja (muutos ajalta 2003–2007, tilasto vuodelta 2008) vastaviin koko maan lukuihin, niin huomataan kuinka suuresta muutoksesta Vammalassa todella on ollut kysymys. Kun koko maassa muutos on ollut vähennystä 4,2 prosenttia¹⁰⁹, niin Tyrvään kirkossa pudotus kävijämäärissä on ollut 26,9 prosenttia (taulukko 1). Suurimmat muutokset ovat tapahtuneet vuosina 2007 ja 2008, jolloin taistelu seurakunnassa kävi kiivaimmillaan.

Jos tarkastellaan Tyrvään kirkon lukuja vuonna 2007, jolloin naispappeuden torjujat alkoivat saada tuomiokapitulilta huomautuksia, niin huomataan, että jumalanpalveluksiin osallistuneiden määrä putosi edelliseen vuoteen verrattuna, mutta ehtoollisilla kävijöiden määrä nousi. Tulkitsen lukuja niin, että tavallinen kirkkokansa ei käy kovin ahkerasti ehtoollisella. Toisaalta vanhauskoiset, jotka ovat ahkeria ehtoollisella kävijöitä, kävivät kirkossa ja ehtoollisella vain silloin, kun sen jakoi heille mie-

leinen pappi. Haastateltavien mukaan evankeliset tulivat kauempaakin kuuntelemaan oman papin saarnaa.

Onhan se totta, että silloin, kun Jari Rankinen viimeisiä kertoja saarnasi Tyrvään kirkossa, niin sähköposti- ja tekstiviestit kiersivät Vammalassa ja ympäri Suomea ja he saivat helposti kolmekin sataa ihmistä kirkkoon silloin. Aivan tavallisena pyhänä, oli kuka tahansa pappi siellä, niin siellä on sataviisikymmentä henkeä. Pitivät monia läksiäisiä Jarille varmuuden vuoksi ja Markukselle samoin.¹¹⁰

Tätä näkemystä tukee myös Närhen tutkimus. Sen mukaan torjuvien pappien jumalanpalveluksissa kirkko saattoi täytyä muualta tulevista kuulijoista ja tyhjentyä oman kirkon jäsenistä.¹¹¹

Taulukko 2. Karkun kirkon kävijätilastot

	jumalanpalveluk- sessa kävijöitä	muutos edelliseen vuoteen	muutos koko maassa	ehtoollis- vieraita	muutos edelliseen vuoteen	muutos koko maassa
2003	6 939		2003–2007	4 285		2003–2007
2004	6 304	-635 / n. -9 %		3 598	-687 / n. -16 %	
2005	6 389	+85 / n. +1,3 %		4 257	+659 / n. +18 %	
2006	6 103	-286 / n. -4 %		4 313	+56 / n. +1,3 %	
2007	6 903	+800 / n. +13 %	-4,2 % ¹¹²	3 636	-677 / n. -16 %	+1,3 % ¹¹³
2008	4 204	-2 699 / n. -39 %	-2,9 % ¹¹⁴	2 118	-1 518 / n. -42 %	-1,3 % ¹¹⁵

Karkun kirkon tilastoissa näkyy seurakunnan liittyminen Vammalan seurakuntaan vuonna 2004. Siitä ei ilmeisesti pidetty, koska kävijämäärät putosivat. Vuoden 2006 trendi on yhteneväinen koko kirkossa tapahtuneen kehityksen kanssa.¹¹⁶ Karkun opiston 'varjomessut' alkoivat keväällä 2007 ja niiden vaikutus näkyy sen vuoden ehtoollisvieraiden tilastossa. Selvimmin opiston omien messujen vaikutus näkyy vuoden 2008 luvuissa, jolloin niitä pidettiin opistolla koko vuosi (taulukko 2). Luvuista ilmenee, miten merkittävä kirkon käyttäjä ja täyttävä Karkun evankelinen opisto on seurakunnalle ollut. Seurakunnan johdolla on selitys kävijämäärien romahdukseen.

Mutta kyllähän sen näkee, että kirkkoväki on jakautunut, on niitä joiden autonokka kulkee sunnuntiaamuna kohti Karkun evankelista opistoa ja niitä, jotka tulevat sitten meidän kirkkoihin.¹¹⁷

Kriisivuodet näkyvät myös seurakunnan jäsenistön muutoksissa. Seurakunnasta eronneiden määräkin on ollut tasaisessa nousussa. Vuonna 2004 eronneita oli vain 0,5 % keskiväkiluvusta. Ristiriitojen kärjistymisvuonna 2007 eronneita oli jo noin yksi prosentti seurakunnan keskiväkiluvusta.¹¹⁸ Eroamis-tahti oli lähellä pääkaupunkiseudun hiippakuntien tasoa; Helsingin hiippakunnassa vastaava luku on 1,29 ja Espoossa 1,01 prosenttia. Koko kirkossa eronneita oli 0,88 prosenttia keskiväkiluvusta.¹¹⁹ Seurakunnan tasolla panokset kirkkotaistelussa olivat kovat ja näyttää siltä, että kriisiseurakunnat ovat saaneet taistelussa mittavia tappioita. Doksan puolustamisesta on maksettu kova hinta.

UUSI SUUNTA KANSANKIRKON VAHVISTAMISEKSI

Seurakunta selviytyi taistelusta voittajana, vaikka tappiot ovat olleet suuria. Vanhauskoisten aktiivien vetäytyttyä pois toiminnasta seurakunta on uusien haasteiden edessä. Tavoitteena on, että seurakunnan toiminta vastaisi sen koko jäsenistön tarpeita. Seurakunta on aloittanut selkeän työn kansankirkollisen suunnan vahvistamiseksi käynnistämällä

uusia toimintamuotoja, joiden avulla se pyrkii aktivoimaan tavallisia seurakuntalaisia mukaan sen toimintaan.¹²⁰

Uusia toimintamuotoja ovat syksyllä 2007 aloitettu kerran kuukaudessa keskustan kahvilassa kokoontuva Ajattelijoiden Klubi, jossa vierailee eri alojen asiantuntijoita virittämässä keskustelua ajankohtaisista aiheista sekä seurakuntatalolla kokoontuva Arkivaatteissa-tapahtuma, jonka vierailevat luennoitsijat ovat kirkon piiristä. Molemmissa tilaisuuksissa käy runsaasti väkeä. Keväällä 2008 aloitettiin toripappitoiminta. Yhteistyössä kaupungin yrittäjien kanssa seurakunta on järjestänyt jo kahden adventin aikana seimikadun. Molemmat työmuodot ovat saavuttaneet suuren yleisön suosion. Lapsityössä on aloitettu uudenlainen äitien tukiryhmä äitien omasta aloitteesta. Suunta on siis selvästi kohti kansankirkollista toimintaa.

Yksi yhdistävä tekijä seurakunnassa on ollut vuonna 1997 poltetun Tyrvään Pyhän Olavin kirkon jälleenrakennustyö, joka on tehty lähes kokonaisuudessaan talkoovoimin.¹²¹ Kirkon valmistuminen elokuun puolivälissä 2009 sai runsaasti positiivista mediajulkisuutta, joka vahvisti seurakunnan uutta seurakuntaidentiteettiä.

105 *Monikasvoinen kirkko* 2008, 77.

106 *Monikasvoinen kirkko* 2008, 88.

107 *Kirkon tilastollinen vuosikirja 2008 2009*, 81.

108 Muutos ajalta 2004–2008. *Kirkon tilastollinen vuosikirja 2008 2009*, 82.

109 *Monikasvoinen kirkko* 2008, 77.

110 H5 2008.

111 Närhi 2006, 50.

112 *Monikasvoinen kirkko* 2008, 77.

113 *Monikasvoinen kirkko* 2008, 88.

114 *Kirkon tilastollinen vuosikirja 2008 2009*, 81.

115 Muutos ajalta 2004–2008. *Kirkon tilastollinen vuosikirja 2008 2009*, 82.

116 *Monikasvoinen kirkko* 2008, 88.

117 Kirkkoherra 2008.

118 Vammalan seurakunnan vuositilastot 2004, 2005, 2006, 2007, 2008.

119 *Monikasvoinen kirkko* 2008, 62.

120 <http://www.sastamalanseurakunta.fi>.

121 <http://www.sastamalanseurakunta.fi/pyhaolavi/tiedote13082009.shtml>.

SASTAMALAN SEURAKUNTA HAASTEIDEN EDESSÄ

Vammalan seurakuntaan liitettiin vuoden 2009 alussa kolme uutta, identiteetiltään täysin erilaista seurakuntaa ja sen myötä työyhteisöön tuli paljon uusia työntekijöitä. Sopeutuminen tilanteeseen tulee viemään vuosia.¹²² Talouspäällikkö vaihtui vuoden vaihteessa ja toukokuussa 2009 seurakuntaan valittiin uusi kirkkoherra, joka on aloittanut työnsä syyskuun alussa. Vain luottamushenkilöjohto on entinen. Uudet johtajat ovat suurten haasteitten edessä, miten luotsata seurakunta uusien muutosten läpi, kun taistelun aiheuttamat haavatkin ovat vielä auki.

Haastateltavien mielestä uudella kirkkoherralla on täysin mahdollista luoda uudesta Sastamalan seurakunnasta kansankirkollinen seurakunta.¹²³ Tähän on kieltämättä olemassa hyvät mahdollisuudet, sillä suuri enemmistö seurakunnan jäsenistöstä on kirkollisesti ajattelevia, kuten vaalitulokset ovat osoittaneet. Haastateltavien mukaan uudessa seurakunnassa korostuu kirkkoherran ja talouspäällikön johtaminen.

Niitten yli ei saa kävellä henkilökunta, ei papit eikä muutakaan, tai olla ottamatta huomioon niitten ohjeita. Kun täällä on paljon ollut sitä vikaa.¹²⁴

Siellä on niin valtavasti haasteita – Kirkkoherran pitää priorisoida omat tehtävänsä ja sitten on katsottava nämä väliportaan tehtävät, koska muuten siitä ei terveenä selviä kukaan tästä haasteesta, kun täällä on tämä virkakysymysongelma vielä edelleen ja alkaa Sastamalan kirkon entisöinti.¹²⁵

Kolmella liittyvällä seurakunnalla on erilaiset toimintakulttuurit ja niiden vanhoista kirkkoherroista tulee kappalaisia. On suuri haaste, miten viidestä kappeliseurakunnasta ja yhdestä emäseurakunnasta saadaan yhtenäinen seurakunta. Haasteen tekee moninkertaiseksi se, että emäseurakunta ja sen yksi kappeliseurakunta (Karkku) ovat viime tapahtumien jäljiltä vielä sekavassa tilassa. Kun tiedetään, että seurakuntien yhdistymisprosessi on ilman tällaista rasitettakin mo-

nin tavoin työläs, aikaa ja voimia vievä toimenpide, niin on helppo ajatella, kuinka suuri haaste tämä Sastamalan projekti rakentajilleen on.¹²⁶

Kyllä se on aikamoinen rukouksen paikka, että saadaan tämä seurakunta yhtenäiseksi.¹²⁷

Uudessa Sastamalan seurakunnassa muutaman tällaisen krapulavuoden jälkeen tilanne normalisoituu. Kyllä ne ihmiset ovat pahempiinkin muutoksiin kirkossa sopeutuneet ja tottuneet –. Tulevaisuus on kuitenkin loistava, kun saadaan toimiva johto, muuten tämä kitinä jatkuu ja jatkuu.¹²⁸

Haastateltavat ovat yhtä mieltä siitä, että ensimmäinen haaste on ilmapiiriin puhdistaminen. Toinen tehtävä on kutsua ihmisiä mukaan seurakunnan toimintaan ja toimia niin, että ihmiset kokisivat seurakunnan toiminnan vastaavan heidän omia tarpeitaan ja olevan sellaista, minne on hyvä mennä. Seurakunnan tulee tästä eteenpäin toimia niin, että se saa aktivoitua uusia toimijoita mukaan lähetys-, diakonia- ja seurakuntapiireihin. Herätysliikeväellä on ollut oma tapansa toimia seurakunnassa ja uusien aktivistien täytyy löytää omansa.¹²⁹

Uudessa Sastamalan seurakunnassa pohditaan myös, mitä piispojen ja herätysliikejohtajien maaliskuussa 2009 julkaisema yhteinen tahdonilmaisu tarkoittaa seurakunnan näkökulmasta. Sopimus lupaa, että seurakuntien tulee antaa naispappeuden torjujille seurakunnan tilat käyttöön ja seurakuntien tulee tehdä heidän kanssaan yhteistyötä. Tahdonilmaisuuden viidennessä kohdassa todetaan, että herätysliikejärjestöt ovat yhteistyössä paikallisseurakuntien kanssa ja toimivat kirkon 1986 tekemän virkaratkaisun ja paikallisseurakuntien käytäntöjen mukaisesti.¹³⁰

Kriisiseurakunnissa tahdonilmaisu herättää kysymyksen, tarkoittaako tämä palaamista entiseen tasapainoilun aikaan ja vanhojen haavojen avaamista. Samassa lehdessä Sastamalan seurakunnan kappalainen, Suodenniemen entinen kirkkoherra Hannu Järventaus kirjoittaa, että tehdessään tämän sopimuksen piispat antoivat tiettyjen kriisiseurakuntien papeille haasteellisen tehtävän.

Jokaisen vastuunalaisen seurakuntapapin tulee näissä yhteisissä tilaisuuksissa aina selvästi ja mieluiten tilaisuuden lopuksi opettaa, että luterilaisen kristinopin ja raamatuntulkinnan mukaan naisten toimiminen papin virassa on oikein ja Jumalan tahdon mukaista. – Meidän vastuulisten pappien tulee myös auttaa näiden herätysliikejohdajien vaikutuksen alle joutuneita, usein uskonnon uhrin asemassa olevia seurakuntalaisiamme.¹³¹

Sastamalan seurakunnan tulevaisuus riippuu sen uusista johtajista. Kuinka hyvin he onnistuvat pitämään kiinni kirkon doksasta ja uusista sovitusta toimintatavoista, riippuu siitä, kuinka hyvin seurakunnan vanhauskoiset sitoutuvat johtajiensa teke-miin sitoumuksiin.

Millainen on sitten tulevaisuus kirkossa ja erityisesti kriisiseurakunnissa? Kirkon doksa tuntuu arkkipiispa Jukka Paarman vakuuttelujen mukaan olevan turvassa. Hän painottaa *Kotimaan* artikkelissa, että sukupuoliperusteinen työsyrintä on kirkossa edelleen kiellettyä.¹³² Seurakunnat saavat itse päättää, miten toimia yhteistyössä vanhauskoisten kanssa. Haaste on heitetty seurakunnille. Toisaalta edellä esitetyt haasteet ovat koko kirkolle yhteisiä; miten luoda uudenlainen, vuorovaikutteinen seurakuntayhteisö, joka antaisi niin vanhauskoisille kuin tavallisille seurakuntalaisillekin tilaa toimia yhteiseksi hyväksi. Kirkko tarvitsee herätysliikkeitään ja herätysliikkeet kirkkoa.¹³³

POHDINTA

Olen tässä tutkimuksessani tarkastellut Vammalan seurakunnan tapausta esimerkkinä käyttäen, mil-laista taistelua kirkossa on 2000-luvulla käyty siitä, ketkä kirkossa saavat toimia ja keiden ehdoilla kirkossa toimitaan. Taistelun osapuolina ovat olleet kirkon puolelta piispat, seurakunnan johtajat ja naispappeuden hyväksyvät papit sekä herätysliikkeiden puolelta naispappeuden torjuijen, niin sanottujen vanhauskoisten johtajat ja papit.

Tutkimus osoittaa, että kirkko ei ole käyttänyt hallussaan olevaa valtaa riittävän tehokkaasti puolustakseen omaa doksaansa. Pappisviran auettua naisille kirkko antoi myönnytyksiä herätysliik-

keille varjellen kansankirkkoperiaatetta. Kirkko tiukensi otettaan kentällä vasta, kun naispappien lukumäärä seurakunnissa kasvoi ja naispappeuden torjujat alkoivat sanella kentän pelisäännöt, min-kä seurauksena monet työyhteisöt ja seurakunnat alkoivat Vammalan lailla voida huonosti. Syttyi julkinen taistelu, jossa media näytteli suurta osaa. Molemmat taisteluosapuolet käyttivät taitavasti ja vastapuolta haavoittaen sanan säilää ja pyrkivät näin vaikuttamaan yleiseen mielipiteeseen.

Kirkon jättejä taistelussa olivat sekä lain että kirkon jäsenten enemmistön legitimoima valta-ase-ma. Sillä oli myös mahdollisuus käyttää vahvoja sanktiota, jos sen sääntöjä rikottiin. Kirkon heikko-us taistelussa näyttäytyi määrätietoisen johtajuuden puuttumisena. Kuitenkin erityisesti muutostilantees-sa johtajilta vaaditaan määrätietoista vallankäyttöä muutoksen läpiviemiseksi, muutoin koko yhteisö kärsii tilanteesta.¹³⁴ Tutkimusten mukaan kirkkoher-roilla on aika vähäiset valmiudet muutosjohtami-seen. Heidän työnsä on enemmänkin suhteiden hoi-tamista kuin muutosstrategioihin paneutumista.¹³⁵ Tämä tutkimus osoittaa, että nimenomaan kirkon johdon horjuvuus päätöksenteossa ja johtamisessa aiheutti kentällä suuria ongelmia.

122 Nieminen & Vallenius & Tähkänen 2005.

123 H4 2008.

124 H1 2008.

125 H4 2008.

126 Ks. seurakuntien yhdistymisprosesseista Nieminen & Val-lenius & Tähkänen 2005.

127 H5 2008.

128 H2 2008.

129 H4 2008; H1 2008; H5 2008.

130 *Kotimaa* 2009, 5.

131 Järventaus 2009.

132 ”Naispappiskismassa ilmaistiin tahtoa” 2009.

133 Kirkon ja herätysliikkeiden keskinäisistä riippuvuussuhteis-ta ks. Hegstad 1996.

134 Honkanen 2006; Heikkilä & Heikkilä 2005.

135 Kirkkoherrojen valmiuksista muutosjohtamiseen ks. Hans-son & Andersson 2008.

Herätysliikeväki pyrki ottamaan vallan ja sen myötä doksan haltuunsa kirkon kentässä. Heidän valttikorttejaan taistelussa olivat nimenomaan karismaattiset ja horjumattomat johtajat. Heidän taktiikkaansa näytti kuuluvan käyttää kentällä näkyviä toimijoita, joita taustalla vaikuttavat johtajat ohjasivat. Näin todelliset johtajat eivät näkyneet eivätkä haavoittuneet taistelussa. Toinen valttikortti oli pitkään jatkunut määrätietoinen mielipiteenmuodostus etenkin kasvavan nuorison parissa. Näyttää siltä, että nuorisoa on tietoisesti kasvatettu omaksumaan herätysliikkeen oma habitus, jolla liikkeen jatkuvuus on turvattu. Kolmas valttikortti on herätysliikeväen vahvat sosiaaliset verkostot, jotka lisäävät johtajien vaikutusvaltaa.

Kirkko näytti omat voimansa ja valtansa doksaan irtisanoessaan virkatehtävistä naispappin kanssa kieltäytyneet papit. Vastapuoli ei tyytynyt tilanteeseen, vaan näytti oman voimansa jättäytymällä pois seurakunnan toiminnasta. Välikato oli totta ainakin Vammalan seurakunnassa. Tosin seurakunta ei jäänyt toimettomaksi, vaan alkoi kehittää toimintamuotoja, joiden päämääränä oli aktivoida tavallisia seurakuntalaisia mukaan seurakunnan toimintaan. Kun seurakunta vielä eli pahimman kriisin jälkimainingeissa, piispat tekivät sovinnon herätysliikejohtajien kanssa painottaen kuitenkin sitä, että kirkossa toimitaan kirkon laillisen johdon laatimin pelisäännöin. Sovinto herätti hämmennystä seurakunnan papistossa.

Tutkimuksen alussa oletin, että taistelussa on kysymys doksasta. Mitä edellä kuvattu kertoo kirkosta ja kirkon doksasta? Määrittelin doksan tarkoittavan Raamatun oikeaa tulkintaa ja oikeaa tapaa olla kristitty. Seurakunnassa taistelu käytiin siitä, kuka määrää oikean tulkinnan ja oikean tavan olla kristitty, ja kuuluuko siihen yhteistyö pappisnaisien kanssa.

Tutkimus paljastaa, että kirkon doksa näyttää olevan enemmän kuin se, miten sen alussa määrittelin: ”Kirkon doksaan kuuluu sen jäsenten valitseman ylimmän johdon eli kirkolliskokouksen vuonna 1986 päättämä Raamatun tulkinta, jonka mukaan kirkko avasi pappisviran naisille, mukaan luettuna päätökseen liitetyn pöytäkirjan.” Kirkon doksaan näyt-

tää kuuluvan luovuttamattomana arvona suvaitsevaisuus. Tätä päätelmää tukee jälkitraditionaalaisia arvoja koskeva tutkimus, jonka mukaan modernin yhteiskunnan arvoihin kuuluu suvaitsevaisuus ja muiden kunnioittaminen.¹³⁶

Suvaitsevaisuus selittää myös johtajien horjumisen päätöksenteossa. Viimeiseen asti kirkko jousti herätysliikkeiden vaatimusten edessä ja vasta pakon edessä ja noudattaakseen syrjimisen estävää lakia se ryhtyi käyttämään valtaansa rajoittaakseen herätysliikeväen toimia kirkon sisällä. Kirkon johto on päätöksillään halunnut osoittaa, että oikeaan tapaan olla kristitty kuuluu suvaitsevaisuus. Se haluaa pitää sisällään kansankirkkoperiaatteen mukaisesti kaikki jäsenensä, myös kirkkoa vastaan protestoineen herätysliikeväen. Ikuisuuskyseminen varmaankin on, kuinka kauan kirkko suvaitsee seinensä sisäpuolella suvaitsemattomuutta. Mitä jyrkempiä kantoja herätysliikkeet esittävät, sitä vaikeampi kirkon on puolustaa tätä doksaa.

Kirkon strategia 2015 korostaa kirkkoa osallisuuden yhteisönä. Kirkko haluaa luopua työntekijäkeskeisyydestä ja antaa tilaa jäsenilleen toimia kirkossa mielekkäällä tavalla. Strategia korostaa kansankirkon luonnetta jäsentensä näköisenä kirkkona, joka ottaa huomioon heidän tarpeensa.¹³⁷ Piispa Gustav Björkstrandin mukaan kansankirkon olemukseen kuuluu muun muassa avoimuus ja ennakkoluulottomuus. Avoimuus tarkoittaa, että kirkon ei pitäisi työntää ketään luotaan.¹³⁸ Kirkon arvot, suvaitsevaisuus, avoimuus ja ennakkoluulottomuus, herättävät kysymyksen, onko kirkon kehitys menossa enemmänkin kirkkokunnan suuntaan. Sosiologi Steve Bruce on liki 15 vuotta sitten ennustanut modernisaation vaikuttavan kirkkojen elämään niin, että ne muuttuvat pikkuhiljaa kirkkokunniksi eli denominaatioiksi, jotka eivät pyrikään pitämään hallussaan totuusmonopolia.¹³⁹ Suomen kirkossa esiintyvä suvaitsevaisuuden korostus tukee oletusta tällaisesta kehityssuunnasta myös meillä.

Karkun evankelisella opistolla elokuun puolivälissä 2009 järjestetyillä Raamattu- ja lähetysteologisilla päivillä herätysliikkeiden johtajat jakoivat yhteisen huolen Suomen kirkon tulevaisuudesta. Heidän visioissaan oli erilaisia painotuksia, mutta

suvaitsevaisuutta niissä ei näkynyt eikä avoimuuden ja ennakkoluulottomuuden korostuksia.¹⁴⁰ Näyttää siltä, että kirkon doksa ei ehkä sittenkään ole turvassa ja että Hannu Järventauksen huoli on aiheellinen.

LÄHTEET

Haastattelut

H1–H7 syksyllä 2008.

Painamattomat lähteet

Kirkkovaltuuston pk 4.10.2007.

Vammalan seurakunnan vuositilastot vuosilta 2004–2008.

Painetut lähteet

JÄRVENTAUS, HANNU

2009 ”Vetoomus naispappeuskiistoja käyvien seurakuntien papeille.” *Kotimaa* N:o 10 12.3.2009, 16.

KIRJALLISUUS

Painamaton kirjallisuus

Kirkolliskokouksen pöytäkirja, syysistunto-kausi 1986, 634.

Piispainkokouksen tiedoksianto 1/2006. ASIANSO 2003–01121.

WWW-sivut

eKotimaa-verkkolehti osoitteessa <http://www.kotimaa.fi> katsottu 22.7.2009.

<http://evl.fi/EVLUutiset.nsf/Documents> katsottu 2.7.2008.

<http://www.keokarkku.fi> katsottu 8.5.2009 ja 28.7.2009.

<http://rankinen.blogspot.com/> katsottu 12.8.2009.

<http://www.sastamalanseurakunta.fi/pyhaolavi/tiedote13082009.shtml>. katsottu 20.8.2009.

<http://www.sekl.fi/kansanlahetys/tyonaky/toimiiko-nakymme-tanaan.html>. katsottu 8.5.2009.

136 Traditionaalaisia ja jälkitraditionaalisia arvoja koskeva Contrasting Values in Western Europe -tutkimus. Ks. *Monikasvoinen kirkko* 2008, 23.

137 *Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö*.

138 Björkstrand 2008, 121–124.

139 Bruce 1996.

140 Ks. herätysliikkeiden visioista *Uusi tie* 2009 no 35, 3.

<http://www.sekl.fi/content/view/247/441/1/8/>. katsottu 8.5.2009.

<http://www.sley.fi>. katsottu 28.7.2009.

<http://www.vammalanseurakunta.fi>. katsottu 8.5.2009.

Painettu Kirjallisuus

ARKKILA, REIJO

1975 *Suomen Luterilaisen Evankeliumiyhdistyksen suhde Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon 1917–1939*. Diss. Helsinki.

BJÖRKSTRAND, GUSTAV

2008 *Framtidens folkkyrka: Herdabrev till Borgå stift*. Helsinki: Gustav Björkstrand och Fontana Media.

BOURDIEU, PIERRE

1987 ”Legitimation and Structural Interests in Weber’s Sociology of Religion”. *Max Weber: Rationality and Modernity*. Ed. Sam Whimster & Scott Lash. London: Allen & Unwin, 119–136.

1998 *Järjen käytännöllisyys: toiminnan teorian lähtökohtia*. Tampere: Vastapaino.

BOURDIEU, PIERRE & WACQUANT, LOIC J. D.

1995 *Refleksiiviseen sosiologiaan: Tutkimus, käytäntö ja yhteiskunta*. Joensuu: Joensuu University Press.

HANSSON, PER AND ANDERSEN, JON AARUM

2008 ”Vicars as Managers Revisited: A Comparative Study.” *Nordic Journal of Religion and Society* 21 (1), 91–111.

HEGSTAD HARALD

1996 *Folkekirke og trosfellesskap: Et kirkesosiologisk og ekklesiologisk grunnproblem belyst gjennom en undersøkelse av tre norske lokalmenigheter*. Trondheim: Tapir forlag.

1999 *Kirke i forandring: Felleskap, tilhørighet of mangfold i Den norske kirke*. Oslo.

HEIKKILÄ, JORMA & HEIKKILÄ, KRISTIINA

2005 *Voimaantumisen työyhteisön haasteena*. Porvoo: WSOY.

HEINO, HARRI

1997 *Mihin Suomi tänään usko?* Porvoo: WSOY.

HELANDER, EILA

2007 ”Keitä ovat kirkon uskovaiset?” *Kirkko ja usko tämän päivän Suomessa*. Toim. Aku Visala. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisu 253. Helsinki: STKS, 147–159.

HONKANEN, HENRY

2006 *Muutoksen agentit: Muutoksen ohjaaminen ja johtaminen*. Helsinki: Edita.

HUOTARI, VOITTO

1995 *Yhteyden aika: Kirkko kansalaisyhteiskunnan murroksessa*. Helsinki: Kirjapaja.

KAUPPINEN, JUHA

1990 *Kansanlähetyksen alueellinen leviäminen*. Kirkon tutkimuskeskuksen sarja A Nro 52. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

KAUPPINEN, TERO J.

2002 *Arvojohtaminen*. Helsinki: Otava.

KIRKON TILASTOLLINEN VUOSIKIRJA 2008

2009 *Kirkon tilastollinen vuosikirja 2008*. Helsinki: Kirkkohallitus.

KOPPERI, KARI

2007 "Uskoviin yhteisö vai koko kansan kirkko?" *Kirkko ja usko tämän päivän Suomessa*. Toim. Aku Visala. Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 253. Helsinki: STKS, 160–170.

KOSKENNIEMI, LAURI

1973 "Evangelisen liikkeen julistus ja teologia." *Evankeliumi liikkeellä: Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys satavuotias 1987–1973*. Toim. Esa Santakari. Helsinki: Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys, 7–27.

KUULA, KARI

2009 "Kahden kirkon rinnakkaiselo hämmentää". *Kotimaa* no. 26. 2.7.2009, 10.

MCGUIRE, MEREDITH B.

1997 *Religion: The Social Context*. 4th ed. Belmont, CA: Wadsworth.

MEIDÄN KIRKKO – OSALLISUUDEN YHTEISÖ

2008 *Meidän kirkko – osallisuuden yhteisö: Kirkon strategia 2015*. Osoitteessa www.evl.fi/meidan-kirkko.

MONIKASVOINEN KIRKKO

2008 *Monikasvoinen kirkko: Suomen evankelis-luterilainen kirkko vuosina 2004–2007*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 103. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

NAISPAPPISKISSASSA ILMAISTIIN TAHTOA

2009 "Naispappiskissassa ilmaistiin tahtoa." *Kotimaa* no. 10, 5.

NIEMI, SANNA

2006 *Suomen Luterilaisen Evankeliumiyhdistyksen paikantuminen kirkossa Sanansaattajan naispappeuskeskustelussa*. Pro gradu -tutkielma. Helsinki.

NIEMINEN, RISTO T. & VALLENIUS, LEENA & TÄHKÄNEN, MIKKO

2005 *Seurakunta murroksessa: Yhdistyvien seurakuntien organisaation ja toimintayhteisön muutosprosessi*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 92. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

NÄRHI, PAULA

2006 *Kun alttari erottaa: Erilaisten pappisvirkaa koskevien näkemysten aiheuttamat ristiriidat Suomen evankelis-luterilaisessa kirkossa*. Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 94. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.

PAANU

2007 *Vammalan seurakuntalehti Paanu* no. 4.

SCHEIN, EDGARD H.

1973 *Organisaatiopsykologia*. Jyväskylä: Gummerus.

UUSI TIE

2009 Kirkon palattava tunnustukseensa. *Uusi tie* no. 35, 3.

VARTIA, MAARIT

1994 "Työpaikan ihmissuhteet ja konfliktitilanteiden käsittely". *Terve työyhteisö: Kehittämisen malleja ja menetelmiä*. Toim. Kari Lindström. Helsinki: Työterveyslaitos, 196–210.